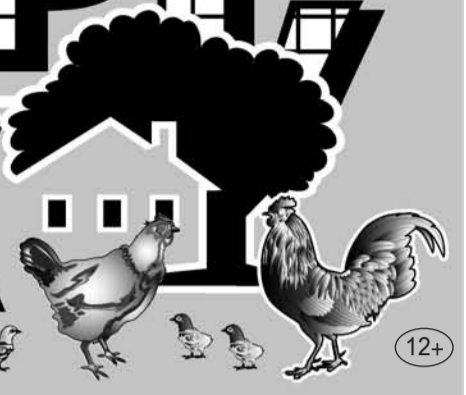

КИЛ-СҮРТ

ХУШМА ХУСАЛАХ

20 (766) №, 2014, су (май), 23-29 Хакә ирәклә

12+

ШУПАШКАРТИ ТӘП ПАСАРТИ ХАКСЕМ

/су уйәхән 22-мәшә төлне/

ПАХЧА ҶИМӘС

Килограмм	тенкә
Ҷәр улми	20-35
Купәста	33-37
Сухан	35-40
Кишәр	30-35
Ыхра	130-200
Хәяр	25-75
Хәрлә кәшман	30
Помидор	35-100
Пылак пәрәс	70-110
Тәварланә хәяр	70
Йүсәтнә купәста	70-80
Симәс сухан	65-70

УЛМА-ҶЫРЛА

Пан улми	30-65
Исәм Ҷырли: хәрли	100-140
хури	90-140
симәсси	60-140
Апельсин	50-55
Лимон	60-75
Банан	50-55
Груша	55-80
Мандарин	50-80
Шур Ҷырли	150

ҶАНАХ-КӘРПЕ

Тулә Ҷәнәхә	22-28
Вир кәрпи	32
Хура тул --	29
Тулә --	19-26
Маннә --	22-25
Рис --	35-42
ПәрҶа	22
* * *	
Сахәр песукә	35
Сахәр /катәкли/	54
Пыл	350

АШ-КАКАЙ

Әне ашә	200-350
Пәру ашә	200-350
Сысна ашә	240-360
Сурәх ашә	200-350
Пөвер	100-140
Пүре	50
Чәх ашә	110-198
Салә	140-220
* * *	
Ҷәмарта /теҶетке/	33-50
ПУЛӘ	
Шәнтнә скумбри	100-170
--"-- сельдь	80-95
Мойва	85
Шәла пулә	230
Ҷарттан	130
Партас	70
Тәварланә сельдь	85-95

СӘТ-ТУРӘХ

Сәт /литр/	35
Хәйма	100
Тәпәрч	150-170
Сыр	85-300
Услам су	180-200

Әстасем сәнеҶсә

УТАРТИ ЕҶСЕМ

Су уйәхән вәҶә – хурт-хәмәр әстишән явалә тап-хәрсенчен пәри. Ҷәвәр хуртсем тухман-ха, Ҷапах та утарҶашән пушә вәхәт Ҷукпа пәрех.

Хәва, вәрәне, куқша пуҶ, пыл куракә, ҶеҶпәл чечеке ларнә әнтә, вәсем Ҷинче пыл хурчәсем вәйлә сәрлеҶсә. Ку вәхәтра йәвасене пысәклатмалла. Малтан пушә караслә рамкәсем лартса памалла. Әна Ҷәвәрлә рамкәпа чечек тусанәллә рамка хушшине вьрнаҶтарасә. Ҷамрәк хуртсем әвәс тума пуҶласан Ҷаптарнә караслә рамкәсем хушмалла. Хәл каҶнә хуртсем вилеҶсә, вәсен вьрәнне Ҷамрәккисем тухасә. Ама таләкра 2 пин таран Ҷәмарта хывать. Ҷавна май пыл хурчәсен йышә хәвәрт үссе пырать. Анчах таләкра 3-4 пин Ҷәмарта тәвакан әратлә амасем те пур теҶсә. Паха амасем пулсан Ҷемьесем пыл нумай пухасә. Пысәк, йывәр виҶеллә амасем кирлә. Ҷәмарта йәркеллә хывакан ама виҶи 300 миллиграма Ҷитет, вәл еҶ хурчәсенчен 3 хут йывәртарах. Вәл әратлә, паха пулсан карас шәтәкәсем /ячейкисем/ пушә юлмаҶсә. Ама-

сем 5-6 сул /хәш чухне 7 сул та/ пуранасә, Ҷапах та виҶсәмәш сул тухәҶләх чакать, Ҷемье вәйсәрланса юлма пултарать. Кун пек чухне вәсене Ҷамрәккисемпе, тухәҶләрәххисемпе уләштарасә. Ама-сем икә төрлә Ҷәмарта хывасә: пәтәҶсленнисенчен еҶ хурчәсем тухасә, пәтәҶсленсе әлкәрейменнисенчен – сәрә хуртсем.

Ҷамрәк утарҶәсем «вәллесене мәнле төслә сәрласан лайәхрах» тесе час-часах ыйтаҶсә. Вәсене шурапа сәрласан вьрәнләрах. Ку төс вәллесене хәвелпе вәрилентересрен шанчәклә хүтәлет. Кунсәр пуҶне шура вәллене пыл хурчәсем лайәх ас туса юласә. Ҷавән пекех сарә, сенкер төслә сәрсем те лайәх. Манса ан кайә: әстасем хәрлә, симәс төссемпе уса курма хушмасә: хәрлине пыл хурчәсем «асәрхамасә», симәс вәлле вара ешәл курак, йывәҶ хушшинче паләрмасть.

УлмуҶси, сәмәрт, Ҷырла йывәҶсәсем чечеке лараҶсә әнтә, йәвасене пәрмай төрәслемәлле – Ҷәвәр хуртсем тухассине сәнаса тәмалла.

Пирән таврари тискер кайәксем

ҶӘРЛЕХИ СУНАРҶА

Сунара пураш-сем Ҷәрле кәна тухасә. Тен, Ҷавәнпах ытла тухасә, вәтәнчәк Ҷынна "пураш пексер" тесе каласә. Вьрәсла ячә "барсук".

Апат енәне вәл тиркевлә мар: Ҷирәп чәрнеллә пүрнисемпе үсән-таран тьмарәсене чавса кәларать, шәши, шапа, төрлә кәпшанкә тытса Ҷитет.

Тискер кайәк йәвара пуранат, әна вәл тарән Ҷырма хәрринче, әтем сүремен вьрәнта чавать. Вәрттан йәвана Ҷапларах "әсталаь": чи малтан 2-3 метр тәршшә чавса шәтарать те айккиелле пәрәнать. Ҷемьери йыш үссе пынәҶемән йәвана сулсерен тенә

пек пысәклатсах тәрать, хәле кәрес умән төплән тасатать, типә үсән-таран сулҶисем сарать. Ватәрах пураш йәви төрлә пүләмсенчен тәрать, темисе метр тарәнәш пулать.

СунарҶәсем Ҷакна та сәнаса паләртнә: пураш шәтәкәнче унпа пәрлех тиләсем те куранкаласә иккен. Ләпкә та чәтәмлә чәр чун хәл каҶма "хәнана" килекенсемпе киләштерсе пуранма тәрәшәть.

Вәл питә тирпейлә, тасаләха юратакан чәр чун. Пураш йәви Ҷывәхәнче шәмә тәтәкәсене, апат юлашкисене, хәрәк турат вьртнине кураймән. Унән пүрчә – күлә е юхан шыв хәрринче.

Ҷуркунне Ҷитсен пураш ами 4-6 сура тәвать. Ҷурасем суқкәр, пәр уйәх иртсен тин куҶсәсем уҶәласә.

ВиҶә уйәхрисем хәйсемех апат шырама тытәнасә. Хәлле пураш – тарән ыйхәра. Хура кәркунне вәсем питә хытә мәнтарланаҶсә. Тир айәнче 4-6 сантиметр хуланәш су пухәнать. Тарән юр Ҷуса лартсан пураш шәтәкран тухма пәрахать. Тәплән әслет, шәтәка кәмелли сулсене питәрет.

Ҷак тискер кайәк йышә пирән тәрәхра хәвәрт чакса пырать. Сәмахран, 2010 султа Чәваш Енре 592 пураша шута илнә, 2011 султа унән йышә 447 таран чакнә. Ку пулам шухәшлаллаллпех шухәшлаттарать. Мәншән тесен пураш – питә усаллә чәр чун. Вәл сиенлә хурт-кәпшанкәна нумай пәтерет, хәйән хитре кәлеткипе сут Ҷанталәка илемлетет.

Тем те пәр

ВӘҶЕН КАЙӘКСЕН ТӘНЧИ

• Иккәмәш төнче вәрси вә-хәтәнче шыв айәпе сүрекен пәр кимәпе Ҷыхәнү татәлнә. Моряксем почта кәвакарчәнне Ҷыран еннелле вәҶтерсе яма, инкек Ҷинчен вәхәтра пәлтерме май тупнә. Синкерлә лару-тәрәва лекнисене Ҷәлнә, кәвакарчәна вара... орден парса чыс тунә!

• Кил чәххи – вәҶен кайәксенчен чи анлә сарәлни тата йышәпе чи нумайи шутланать.

• ШвеҶире пураннә К.Линней кайәксем кәнтарә хәҶан вәҶсе кайнине тата хәҶан таврәннине сәнаса тәмашкән сәнү панә. Ку 1750 султа пулнә. Ҷакән хыҶҶән хәш кайәк мәнле Ҷәр-шывра хәл каҶнине төпчеме тытәннә.

Ҷәнәлле янәраҶсә

ВАТТИСЕМ КАЛАНИСЕМ

Ыратман пуҶа – тимәр тукмак. Куқша пуҶа – йәс тура.

Инкек килсен чул та Ҷунать. Юхан шывпа юкса каякан ярәм сипрен ярса тытнә.

ПуҶа килсен пуҶма Ҷинче те йытә Ҷыртать.

Түр килсен сыснана та йысна тесе калән.

Сум Ҷаккипе сүриччен Ҷәва патне кай.

Пур инкекшән макәрсан куҶсуль күллине пуҶса вилән.

Кам чәрҶине кәвар үкет, Ҷав Ҷунать.

Инкек иккән, усал улттән. Упа вәйлә та, сәнчәрта.

Тәрансан, йытти йышне та-пәнать.

Ырләх тәвиччен шырләх ту.

Пәр туратран /хунавран/ Ҷакән чухлә вәрә тухать

Культура	Пәр туратран тухакан вәрә шучә /штук/
ПәрҶа	5-7
Купәста	20-53
Сухан	2-10
Кишәр	3-20
Хәяр	5-15
Петрушка	3-7
Редис	10-30
Салат	2-5
Кәшман	10-100
Уқроп	3-10

